

MARIUSZ KOPER

Z ZAGADNIENÍ GRAMATYKI ONOMASTYCZNEJ I KULTURY JĘZYKA – ULICA ŁUNIA

Nazwy ulic bardzo często pochodzą od nazw osobowych. Taka motywacja może wynikać z historycznej świadomości oraz dążeń mieszkańców, którzy w ten sposób chcą uczcić określone postaci związane z daną miejscowością¹. Sam akt nadania nazwy ulicy jest już sprawą ściśle urzędową, bowiem w każdym organie samorządowym wymaga odpowiedniej uchwały. Swoistą regionalną modę w ulicznym nazewnictwie łatwo również zaobserwować w Luby- czy Królewskiej. W tej niewielkiej miejscowości, położonej obecnie w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego tuż przy granicy z Ukrainą, znajdują się m.in. ulice Winiarza i Lubeckiego. Pierwsza z nich upamiętnia pierwszego powojennego proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Luby- czy Królewskiej, druga zaś przywołuje autora, który kilkadziesiąt lat temu napisał broszurkę o historii tej osady². Do lubyckich nazw regionalnych nale- ży także ulica Łunia. Patrząc na dopełniaczową formę miana, można sto- sunkowo łatwo wywnioskować, że chodzi tu zapewne o nazwę osobową *Łuń*. Jej odmiana wygląda więc tak samo jak deklinacja rzeczowników męskich zakończonych na spółgłoskę miękką *ń* (np. *leń* – *lenia*, *koń* – *konia*) czy też nazw własnych z sufiksem *-oń* lub *-uń* (np. *Bystroń* – *Bystronia*, *Bieruń* – *Bie- runia*). W lokalnym nazewnictwie (także regionalnej prasie) pojawiają się jednak błędne dopełniaczowe formy związane z odmianą tego nazwiska (*Łuń*

Dr MARIUSZ KOPER – adiunkt Katedry Języka Polskiego KUL; adres do korespondencji: Katedra Języka Polskiego, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mkoper@kul.lublin.pl

¹ K. H a n d k e, *Nazewnictwo miejskie*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 291.

² K. L u b e c k i, *Z historii lubickiej*, Kraków 1918.

– *Łuni*, a nawet *Łunii!*)³. Można je również spotkać na co dzień w mowie tujejszych mieszkańców. Nietrudno zauważyć, że twórcy tej odmiany deklinują to nazwisko jak żeńskie apelatywa miękkotematowe z wygłosową spółgłoską *ń* (np. *skroń* – *skroni*, *woń* – *woni*). Z punktu poprawnościowego nie jest to jednak żadne usprawiedliwienie; gdyby nawet osoba upamiętniona w nazwie ulicy była kobietą, to jej odmiana w przypadkach zależnych byłaby równa mianownikowi (np. *Anny Łuń*, o *Annie Łuń* itp.). W tym wypadku użycie nazwiska o formie męskiej powoduje blokadę fleksji⁴. Niewłaściwa odmiana może być spowodowana tym, że użytkownicy nazwy nie wiedzą, kogo tak naprawdę ona upamiętnia. Istotnie – wielu mieszkańców ma trudności z rozszyfrowaniem patrona tego miana. Być może twórcy tej odmiany zakładają również mianownikową postać *Łunia*. Wtedy możliwa byłaby nawet dopełniaczowa forma *Łuni*. Lokalne czasopismo samorządowe rozwiewa jednak te wszystkie wątpliwości. Autor jednego z artykułów stwierdza, że ulica ta ma na celu uczczenie osoby związanej z tą miejscowością. Był nią z pochodzenia lubyczanin – Andrzej Łuń⁵.

Nazwisko *Łuń* nie należy do najpopularniejszych współczesnych antroponimów w Polsce. W latach 90. XX wieku posługiwało się nim tylko 31 osób na terenie naszego kraju, z czego w dawnym województwie opolskim (10), warszawskim (5), słupeckim (4), zamojskim (4), katowickim (3), łódzким (2), bielskim (1), gorzowskim (1) i krakowskim (1)⁶. Miano to znane jest już w języku staropolskim. Odnotowują je bowiem autorzy *Słownika staropolskich nazw osobowych*⁷.

Maria Malec nazwę osobową *Łuń* interpretuje jako derywat z sufiksem *-ń* od imienia chrześcijańskiego *Lukasz* (ukr. *Łuka*)⁸. Stwierdza także, że nazwy z tym sufiksem występują głównie na kresach wschodnich (por. *Chań*, *Fień*, *Hryń*). Przykłady z Wielkopolski i Mazowsza – zaznacza M. Malec – ograniczają się jedynie do trzech form. Wśród nich znajduje się również antroponim

³ *Kto to? Co to? „Łunii”*. Zapytanie mieszkańców Lubyczy, „Gazeta Lubycka” 2002, nr 18/25, s. 11; *Odpowiedzi na listy*, „Gazeta Lubycka” 2002, nr 19/26, s. 17.

⁴ Z. Kaleta, *Gramatyka nazw własnych*, w: *Polskie nazwy własne*, s. 41.

⁵ *Odpowiedzi na listy*, s. 17.

⁶ *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, t. VI, Kraków 1993, s. 79.

⁷ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki in., t. III, Wrocław 1967, s. 346.

⁸ *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994, s. 273; *Słownik ukraińskich imion i nazw*, uporządkowany z dodatkiem własnego materiału B. Hrinchenko, t. IV, Kyjów 1909, s. 554.

*Łuń*⁹. Jest on notowany już w pierwszej połowie XV wieku. Trzy przykłady odnoszą się do Wielkopolski, trzy zaś do Mazowsza. Dwie ostatnie notacje pochodzą z kresów południowo-wschodnich¹⁰. Biorąc pod uwagę formy *Łuń* z centralnej i zachodniej Polski oraz terenu dawnej Rusi Czerwonej, autorka publikacji o imionach chrześcijańskich nie przesądza o wschodnio- czy też zachodniosłowiańskiej proveniencji tego antroponimu¹¹.

Wydaje się, że wątpliwości związane z mianem lubyckiej ulicy zostały ostatecznie rozwiązane. Jak się jednak okazuje – nie do końca. Z przywołanego wyżej czasopisma samorządowego dowiadujemy się, że nazwę ulicy nadała uchwałą nr V/12/89/ z dnia 4 maja 1989 roku Gminna Rada Narodowa w Lubyczy Królewskiej. Dalej czytamy, że Andrzej Łuń był lubyczaninem. Pochodził z gminy Lubycza Kniazie. Miał tytuł doktora praw i był członkiem Towarzystwa Naukowego imienia Tarasa Szewczenki we Lwowie. Z ramienia towarzystwa zajmował się badaniem i opisywaniem dawnych dziejów Lubyczy. Opublikował m.in. rozprawkę o historii tutejszej parafii, którą wydał w 1905 roku¹².

Można się tylko domyślać, skąd pochodzą informacje o patronie lubyckiej ulicy. Wielce prawdopodobne, że „pomysłowi chrzciciele” zaczerpnęli je od Lubeckiego. To wszystko jednak jest w tej chwili nieistotne, ponieważ człowiek ten nazywał się Andrij Łuniw! Przemawia za tym wiele argumentów. Łuniw urodził się w 1883 roku. Jest m.in. autorem znanej i wielokrotnie wykorzystywanej w studiach nad osadnictwem wołoskim monografii o Lubyczy Kniazie¹³. Napisał także książkę *Bolszewicy na Ukrainie* (1930). Ponadto był doktorem, adwokatem oraz działaczem społeczno-politycznym w Borszczowie (dzisiejszy Borszczów to miejscowość położona na Ukrainie w obwodzie tarnopolskim). Zmarł w 1933 roku¹⁴.

Wróćmy jednak do nazwy osobowej i postaci, która na trwałe zapisała się nie tylko w regionalnej historiografii jako Andrij Łuniw, nie zaś Andrzej Łuń. O ile imię w poprawny sposób zostało transponowane na język polski, o tyle nie można tego powiedzieć o nazwisku. Błędnie podaje je także Lubecki. Najprawdopodobniej to on przyczynił się do niewłaściwej adaptacji tego antroponimu. W broszurze poświęconej Lubyczy pisze: „[...] Bardzo wybitne było

⁹ M a l e c, dz. cyt., s. 144.

¹⁰ Tamże, s. 273.

¹¹ Tamże.

¹² *Odpowiedzi na listy*, s. 17.

¹³ A. Ł u n i w, *L'ubycza-Kn'azi. Pryczynky do istoriji sil wołos'koho prawa w Hałyczyni*, „Zapysky Naukowoho Towarystwa im. Szewczenka” 150(1929), s. 93-108.

¹⁴ *Encyklopedija ukrajinoznawstwa*, t. IV, Lwów 1994, s. 1385.

naonczas stanowisko wołoskich kolonii, szczególnie co do samodzielności prawnej, sądowniczej i ekonomicznej: ale Lubicza stała wysoko ponad wszystkimi – jak pisze dr praw Andrzej Łuń, lubyczanin, w rozprawce o dziejach parafii lubickiej, Lubicza 1905 r. – albowiem używała tytułu książecego, podlegała jurysdykcji samego króla [...]”¹⁵.

Nazwa osobowa *Łuniw* < *Łunew* to struktura typowo ukraińska. Odnajdujemy ją m.in. w przedwojennych księgach parafii greckokatolickich Lubyczy Kniazie oraz Żurawce¹⁶. Dziś nazwisko *Łuniw* można m.in. spotkać na starym cmentarzu w Kniaziah¹⁷. Polskim odpowiednikiem ukraińskiego antroponimu jest formacja *Łuniów*. We współczesnym zbiorze nazwisk polskich opatrzony jest on określeniem częstotliwości 0¹⁸. Są to miana osób w banku danych PESEL, o których nie ma bliższych informacji (np. miejsca zamieszkania), bądź też takich, które w 1990 roku już nie żyły. Ponadto w grupie tej znalazło się wiele form zdeformowanych w trakcie wprowadzania do komputerów¹⁹. Nazwę osobową *Łuniów* poświadcza księga adresowa Polski z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Pod miejscowością Borszczów figuruje adwokat – Andrzej Łuniów²⁰.

Antroponimy *Łuniw* // *Łuniów* to przymiotniki proste z wykładnikiem *-ów* w funkcji patronimicznej²¹. Bogusława Żabska miana z formantem *-ów* zalicza do tej grupy nazwisk polskich typu dopełniaczowego, których pochodzenie

¹⁵ Lubecki, dz. cyt., s. 11.

¹⁶ Zob. B. Jamborko, *Antroponimia parafii greckokatolickiej Lubycza-Kniazie i Żurawce*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. W. Makarskiego w roku akademickim 2007/2008, Lublin 2008, s. 46-47 (Arch. KUL).

¹⁷ Na cmentarzu greckokatolickim w Kniaziah znajduje się okazały nagrobek figuralny wraz z inskrypcją nagrobną Mariji Łuniw. Kobieta ta zmarła w 1920 roku.

¹⁸ *Słownik nazwisk*, t. VI, s. 78. Wcześniejszym odpowiednikiem nazwy osobowej *Łuniw* jest odnotowana we współczesnym leksykonie nazewniczym formacja *Łuniew*. W latach 90. ubiegłego wieku nazwisko to używało 6 osób z dawnego województwa przemyskiego oraz 6 osób z dawnego województwa zielonogórskiego. Tamże.

¹⁹ *Słownik nazwisk...*, t. I, Kraków 1992, s. VIII-IX.

²⁰ *Księga adresowa Polski (wraz z Wolnym Miastem Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1926-1927*, Warszawa: Towarzystwo Reklamy Międzynarodowej. Spółka z o. o. Jener. Reprez. Rudolf Mosse (druk: Zakłady graficzne „Biblioteka Polska”. Bydgoszcz), s. 1844.

²¹ Dawnymi przymiotnikami przynależnościowymi są także nazwy miast Polski, które pochodzą od imienia właściciela miejscowości. Są to m.in. miana: *Janów*, *Kraków*, *Tomaszów*. Zob. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1981, s. 226-227. Zob. także hasła słownikowe: *Przymiotniki dzierżawcze* oraz *Przymiotniki dzierżawcze w staropolskim*, w: *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, M. Kucała, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 306-307.

z formy tego przypadku nie jest pewne. Według Żabskiej formant *-ów* można traktować jako końcówkę dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników rodzaju męskiego, lub też jako formant odrzeczownikowego przymiotnika dzierżawczego w mianowniku liczby pojedynczej jego niezłożonej postaci. Zdaniem autorki obie kategorie gramatyczne zawierają w sobie znaczenie przynależności²². W antroponimach utworzonych według modelu słowotwórczego na *-ów* ich podstawa równa się najczęściej imionom chrześcijańskim w formie podstawowej lub derywowanej²³. W przypadku nazwy osobowej *Łuniów* jest nią omówione wyżej skrócone imię chrześcijańskie *Łuń*. Ze względu na antroponiczną bazę oraz charakterystyczny formant patronimiczny *-ów* (ukr. *-iw*) można do nich porównać polskie i ukraińskie derywaty przymiotnikowe typu *Bartoszków, Dawidów, Marków, Pawliw, Petruniw, Wasyliw* itp.²⁴. Widać tutaj pewną regularność, a mianowicie polskiemu przyrostkowi *-ów* odpowiada ukraiński *-iw*. (por. pol. *Andruszków* ale ukr. *Andruszkiw*)²⁵. Poza nazwami osobowymi podobną strukturę przymiotnikową mają formacje ojkonimiczne. Do nazwiska *Łuniw* można np. porównać położoną nieopodal Lubyczy Królewskiej nazwę miejscową *Machnów*, która przed drugą wojną światową miała także swój ukraiński odpowiednik *Machniw*²⁶.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że nazwy osobowe *Łuń* oraz *Łuniw* || *Łuniów* to zupełnie odmienne struktury antroponiczne. Pierwsza z form reprezentuje skrócone imię chrześcijańskie ze wschodniosłowiańskim sufiksem *ń*, dwie ostatnie zaś są z pochodzenia przymiotnikami w formie prostej. Transponując ukraińską nazwę osobową *Łuniw* wspomniany wyżej Lubecki, pomiął formant *-iw* (pol. *-ów*). Poprawnym odpowiednikiem tego nazwiska w języku polskim powinna być jednak forma *Łuniów*. Taką też podają autorzy wspomnianej wyżej książki adresowej²⁷. W tekście poświęconym historii Lubyczy autor mógł także zastosować formę transkrybowaną – *Łuniw*. Niewłaściwy przekład miana „zaowocował” błędną nazwą lubyckiej ulicy. Zgodnie z polską normą językową powinna się ona nazywać *Łuniowa* od podstawy *Łuniów* lub też *Łuniwa* od wschodniosłowiańskiej bazy *Łuniw*. Gdyby zastosować ukraińską zasadę odmiany tegoż nazwiska, to w dopełnia-

²² B. Ż a b s k a, *Nazwiska polskie typu dopełniaczowego*, Wrocław 1977, s. 65-66.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, s. 95-99, J. K. R e d ' k o, *Suczasi ukrajins 'ki prizwyszcz*, Kyjiw 1966, s. 90-91.

²⁵ Tamże.

²⁶ B. C z o p e k, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i belskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1988, s. 137.

²⁷ *Księga adresowa Polski*, s. 1844.

czu byłaby to forma *Łunewa* z samogłoską *e* po pierwotnie miękkiej spółgłosce, nie podlegającą ikawizmowi w sylabie otwartej (por. *Fediw* – *Fedewa*, *Petruniw* – *Petrunewa*, *Łesiw* – *Łesewa* itp.)²⁸. Niewłaściwy przekład *Łuniw* // *Łuniów* na *Łuń* mógł mieć na celu spolonizowanie miana oraz samej osoby. Nie można także wykluczyć takiej substytucji antroponimów wśród polskiej ludności kresów południowo-wschodnich na początku XX wieku. Podobną wymianę obserwujemy jeszcze dzisiaj w samej Lubyczy Królewskiej. Przykładem na to zjawisko jest antroponim *Lewków*. Otóż wielu okolicznych mieszkańców w odniesieniu do osób o takim nazwisku używa w języku potocznym formy *Lewko*. Sprzyja temu również fakt, że nazwa osobowa *Lewko* jest na tym terenie bardzo popularna²⁹.

Na zakończenie warto podkreślić, że Andrij Łuniw był Ukraińcem. Nie przez przypadek jego biogram znalazł się w encyklopedii ukrainoznawstwa. Poza niewątpliwymi zasługami w zakresie historii regionalnej mieszkańcy Lubyczy Królewskiej powinni wiedzieć, że Andrij Łuniw pełnił także funkcję setnika Ukraińskiej Galicyjskiej Armii³⁰.

ON THE ISSUES OF ONOMASTIC GRAMMAR
AND THE CULTURE OF LANGUAGE – ŁUNIA STREET

S u m m a r y

This paper seeks to analyse the street Łunia from the historical and linguistic point of view. The author came up with several general conclusions: 1. The contemporary name of the street is derived from the personal name *Łuń*. 2. The patron of the lubycka street is Andrij Łuniw (Andrzej Łuniów). 3. The second component of the personal Ukrainian was inadequately transposed onto the Polish language.

The proper name of the street's name in accord with the Polish language norm should read *Łuniowa* or else *Łuniwa*.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: antroponim, nazwa osobowa, nazwisko, interferencje polsko-ukraińskie.

Key words: anthroponym, personal name, surname, Polish-Ukrainian interferences.

²⁸ Red'ko, dz. cyt., s. 90-91.

²⁹ W latach 90. minionego stulecia na terenie dawnego województwa zamojskiego 80 osób nosiło takie nazwisko. Zob. *Słownik nazwisk...*, t. V, Kraków 1993, s. 582.

³⁰ *Encyklopedia ukrainoznawstwa*, s. 1385.